

Учебната литература като фактор за успешна подготовка по европеистика

Доц. д-р Емилия Георгиева,
Университет за национално и световно стопанство

В условията на огромно разнообразие от традиционни и нови източници за подготовка¹ на студентите (важи и за ОКС „Бакалавър“, и за ОКС „Магистър“) по всяка учебна дисциплина, вкл. и по дисциплините от кръга на европейската проблематика (условно обединени под термина „европеистика“), е трудно да се определи кои имат по-голямо и по-решаващо значение. И ако това все пак може да бъде установено с по-голяма категоричност за двете изследвани таргетни групи (бакалаври и магистри) в статика, то несъмнено по отношение на картината в динамика можем да стъпим на спомени, експертни мнения и оценки с приблизителна точност. В тази връзка и отчитайки относителността на личния преподавателски опит на всеки един представител на академичната колегия, вкл. и нашия собствен, ние си поставихме за цел да проведем едно микроизследване сред студенти от УНСС, в който университет авторът работи от над 30 години. Изследването обхваща:

- 91 студенти от ОКС „Бакалавър“ - редовно обучение (направления „Икономика и бизнес“, „Финанси, счетоводство и контрол“ и „Приложна информатика, комуникации и иконометрия“), които изучават дисциплината „Европейска интеграция“ като избираема;
- 66 студенти, също от ОКС „Бакалавър“, но дистанционна форма на обучение (направления „Икономика и бизнес“ и „Финанси, счетовод-

¹ Разглежда се като „работа, действия, усилия, правени предварително, за да се подготви нещо... Знания, умения, опитност на човек. Подготовка за изпит“. Нейна производна е „подготвен“ - „който има (добра) подготовка, който се е подготвил“, Български тълковен речник на Асен Ботев, Изд. „Ма Бе Ла“, С., 1992, с. 603.

ство и контрол“), за които дисциплината „Европейска интеграция“ е задължително избираема;

- 57 магистри неикономисти от специалностите „Международни икономически отношения“, „Международни икономически отношения“ със специализация „Международни финанси“, „Финанси“, „Финанси“ със специализация „Публични финанси“ и „Икономика на човешките ресурси“ със специализация „Управление на човешките ресурси“, част от които се оказва, че са изучавали дисциплината „Европейска интеграция“ при друг титуляр, респ. имат поглед върху изследваната учебна проблематика, а и по принцип - на базата на натрупания от тях до този момент опит. Тъй като обаче този факт стана известен по-късно, те трябваше да отговорят на специално формулирания за тях алтернативен въпрос № 10 „Бихте ли искали да изучавате дисциплини от кръга на европейската проблематика?“

Анонимната анкета, с помощта на която беше направено проучването, включва 10 закрити въпроса (вж. таблица 1) с по 4 отговора за всеки, най-важният и значим от които за всеки студент трябваше да бъде маркиран. При обобщаването на отговорите се получиха интересни резултати, които са представени в следващата таблица (на принципа „отговор/отговори, събрал/събрали най-много проценти“) и в няколко съществени извода след нея.

Таблица 1. Резултати от проведената анкета за ролята на учебната литература в процеса на подготовката по конкретна учебна дисциплина (в т.ч. и по европейстика)

Въпроси и отговори	Бакалаври		Магистри
	Р. О.*	Д. О.**	
1. Как оценявате ролята на учебната литература² за Вашата подготовка по конкретна учебна дисциплина³?			
а) като незначителна;			
б) като голяма;	56%	≈ 79%	75%
в) като изключителна;			
г) не мога да преценя.	20%		

² Термин, произведен на литература (лат.). Дефинира се като „писано и печатано художествено словесно творчество... Съвкупност от всичко писано (и печатано) от даден народ през известна епоха... Всичко писано и печатано по някой въпрос“, Български тълковен речник на Асен Ботев, Изд. „Ма Бе Ла“, С., 1992, с. 376.

³ Прилагателното „учебна“ (от учебен - „който се отнася до учене или училище“) може да се използва в съчетание с „дисциплина“, „предмет“, „материал“, „час“ и т.н. Учебната дисциплина (учебен предмет или материал) е нещо, което „се изучава в училище“, вкл. и във висше училище, в рамките на определен брой учебни часове (уроци, лекции в продължение на 45 - 50 минути). Вж. Български тълковен речник на Асен Ботев, Изд. „Ма Бе Ла“, С., 1992, с. 949.

Въпроси и отговори	Бакалаври		Магистри
	Р. О.*	Д.О.**	
2. Кой от изброените компоненти има според Вас най-голямо значение за Вашата подготовка? а) лекции; б) учебник ⁴ ; в) учебни помагала; г) трудно е да се каже.	40% 22% 27%	40% 57,5%	91%
3. Какво според Вас трябва да преобладава в един учебник? а) теория; б) емпирика (информация и примери); в) балансирано съчетание между теория и емпирика; г) нямам мнение.	15% 80%	81,8%	87%
4. Откъде събирате най-много информация за своята подготовка по конкретна дисциплина? а) от лекции; б) от учебници; в) от други учебни материали на хартиен носител; г) от интернет.	34% 31% 29%	71,2%	72%
5. Колко време на ден отделяте за работа с материали на хартиен носител? а) до 2 часа; б) до 4 часа; в) до 6 часа; г) не отделям такова.	62% 21%	42% 40%	36% 47%
6. Колко време на ден отделяте за работа с информация от интернет? а) до 1 час; б) до 2 часа; в) над 3 часа; г) ползвам ограничено този източник.	32% 53%	40% ≈ 32%	33% 47%

⁴ Учебникът е „книга по някой учебен предмет, нагодена според училищната програма“ (Български тълковен речник на Асен Ботев, Изд. „Ма Бe Ла“, С., 1992, с. 949). Използва се във всички степени на образователната система, а при съвременните условия може да приеме и електронна форма.

Въпроси и отговори	Бакалаври		Магистри
	Р. О.*	Д.О.**	
7. Колко страници трябва да има според Вас един добър учебник? а) до 100 страници; б) между 100 и 200 страници; в) над 200 страници; г) не мога да преценя.	15% 67%	62,1%	45%
8. В каква степен учебникът по една дисциплина трябва да повтаря лекционния курс? а) до 50%; б) до 80%; в) до 100%; г) изобщо не трябва да го повтаря.	21% 64%	≈ 35% 45,4% ≈ 17%	56%
9. Какво значение за Вас има европейската проблематика? а) минимално; б) съществено; в) изключително голямо; г) нямам мнение.	55% 29% 12%	6% 66% 24,2% 3%	66%
10. Какво очаквате да получите от дисциплината „Европейска интеграция“ / Бихте ли искали да изучавате дисциплини от кръга на европейската проблематика? а) повече информация за европейския проект/ проявявам изключителен интерес; б) непозната информация за основните форми на икономическата интеграция/ проявявам „здравословен“ интерес; в) любопитни факти по най-важните европейски теми/ не се интересувам от нея; г) всичко посочено/ на този етап не мога да преценя.	29% 22% 16% 36%	22,7% 27% 31,8%	33%

Легенда:

* Р. О. - редовно обучение; ** Д. О. - дистанционно обучение.

Изводи:

На първо място, не подлежи на съмнение фактът, че всички анкетирани студенти оценяват като голяма (значително над 50%) ролята на учебната литература за своята успешна подготовка по конкретна учебна дисциплина, което, разбира се, с пълна сила може да бъде отнесено и за дисциплините от кръга на европейската проблематика.

На второ място, твърде интересна интерпретация може да се направи на отговорите на въпроса кой от изброените компоненти (лекции, учебник, учебни помагала) има най-голямо значение за индивидуалната подготовка на всеки анкетиран. Оказва се, че лекциите имат най-голямо значение за магистрите (91%), а учебникът - за дистанционните бакалаври (57,5%). При редовните бакалаври те са подредени в следната последователност: лекции, учебник, учебни помагала. Или: изводът, който се налага, е, че поради заетост (предполага се, че по-голямата част от тях работят и учат) магистрите имат твърде малко време, за да ползват други източници на хартиен носител (учебници, учебни помагала и др.); дистанционните бакалаври предпочитат учебниците на хартиен носител пред другите способности за подготовка (вкл. по тяхно признание и пред специално разработените за тях електронни източници на информация), а при редовните бакалаври времето за подготовка на една част от тях (27%) стига и за ползване на учебни помагала.

На трето място, направените констатации за ролята на отделните способности за подготовка (вж. въпрос №2) се потвърждава и от отговорите на въпроса откъде реално се черпи информация за подготовката по конкретна дисциплина. Отново на лекциите разчитат най-много магистрите, следвани от дистанционните бакалаври (една немалка част от които също работят) и накрая от редовните бакалаври, при които информацията на хартиен носител се получава по всички възможни начини. Това, което прави най-силно впечатление, е, че интернет източниците заемат доста символично място и при трите групи изследвани студенти.

На четвърто място, интерес представлява разпределението на времето между използването на традиционни и интернет източници на информация. Като цяло преобладава отделеното време за работа с материали на хартиен носител - над или близо до 80% при всички групи, за сметка на искреното признание, че за работа с интернет остава по-малко от 20% от цялото посветено на подготовката време. Като спорни в някаква степен биха могли да бъдат оценени отговорите на 40% от дистанционните бака-

лаври и на 47 % от магистрите, че отделят до 4 часа на ден за работа с материали на хартиен носител, дотолкова, доколкото е известно, че като правило те работят. Би могло да означава, че или „крадат“ от работното си време, или не са достатъчно искрени.

На пето място, определен интерес представлява мнението на студентите за това как би трябвало да изглежда един добър учебник и доколко е нормално да повтаря лекционния курс по съответната дисциплина. По този въпрос е налице висока категоричност, че един добър учебник следва да има между 100 и 200 страници, както и че трябва да следва съдържанието на лекционния курс в до 80 % от случаите.

На шесто място, изследваните студенти определено демонстрират съпричастност към европейската проблематика - както по принцип, така и по отношение на техните очаквания в областта на европеистиката. Преобладаващата част от тях (55 % от редовните бакалаври и по 66 % от дистанционните бакалаври и магистрите) заявят, че европейската проблематика има съществено значение, а за немалка част от останалите - и изключително голямо значение. Представени детайлизирано, техните очаквания, специално от дисциплината „Европейска интеграция“, която се изучава като избираема или задължително избираема във втори курс (летен семестър) в УНСС, са свързани с посочените в отговори от „а“ до „в“ на въпрос №10 акценти, а над 30 % при всички анкетирани - с тяхното обединяване. Ето защо с основание може да се твърди (вкл. и на базата на личните контакти със студентите), че тази изследвана представителна извадка достатъчно красноречиво илюстрира засиленият интерес на младите хора към европейското, към неговите измерения и възможности да го превърнеш в свой цивилизационен избор.

Извън направените на базата на проучването констатации и изводи, смятаме за целесъобразно да проследим историята най-вече на книжния ресурс (в т.ч. учебници, учебни помагала, монографии, научни изследвания, сборници, речници, справочници, ръководства и др.) по европеистика в България, започвайки от онези издания, с които беше положено началото на цикъла публикации, специално посветени на Европа, Европейските общности и Европейския съюз. При това не бива да се забравя, че обект на специализирани изследвания станаха и голям брой европейски икономически и политически, а така също и евроатлантически структури в областта на отбраната и сигурността, чрез които картината на обучението и научно-изследователските търсения по европеистика стана по-пълна, по-богата, по-разнообразна и по-близка до все по-нарастващ брой представители на академичните среди.

Без претенции за изчерпателност и при уважение към труда на всеки български автор (академичен преподавател, изследовател или съчетаващ и двете функции) в областта на европейското сътрудничество и интеграция, бихме искали да посочим най-напред онези от тях, които, чрез своите разработки от различно естество са оставили трайни следи в българската учебна литература по тази проблематика (вж. таблица 2):

**Таблица 2. Учебна литература по Европеистика,
публикувана в периода 1990-2014 г.**

Автор	Наименование и характер на публикацията	Година на издаване
Под общата редакция на Ружа Иванова	Основи на европейската интеграция (учебник)	1994 1998
Динко Динков	Европейска интеграция (учебник за дистанционно обучение)	1998
Под редакцията на Георги Генов и Емил Панушев	Европейско политическо сътрудничество и интеграция. Стратегия за присъединяване на България (учебник)	1999
Емилия Георгиева	Европейска икономическа интеграция (учебник)	2001
Велко Маринов и колектив	Европейска икономическа интеграция (учебник)	2001 2002 2004
Жасмин Попова	Основи на правото на Европейския съюз (учебник)	2001
Динко Динков	България в европейската интеграция (учебник)	2002
Емилия Георгиева, Калоян Симеонов	Европейска интеграция (учебник)	2005
Орлин Борисов	Право на Европейския съюз (учебник)	2005 2010 2014

Автор	Наименование и характер на публикацията	Година на издаване
Емилия Георгиева	България в съвременна Европа (учебно помагало)	2007
Емилия Георгиева, Калоян Симеонов	Европейска интеграция (учебник)	2008
Жасмин Попова	Право на Европейския съюз (учебник)	2009
Емилия Георгиева (отговорен редактор)	ЕС в цифри и факти (учебно помагало)	2010
Ингрид Шикова	Политики на Европейския съюз (учебник)	2011
Живко Драганов	Право на Европейския съюз (учебник)	2012
Емилия Георгиева, Калоян Симеонов	Европейска интеграция (учебник за дистанционно обучение)	2014
Георги Маринов и колектив	Европейска икономическа интеграция (учебник)	2014

Класическата учебна литература по европеистика (в т.ч. учебници, вкл. и за дистанционно обучение; учебни помагала и др.) през последните 25 години не би могла да бъде използвана и тълкувана в пълнота, ако не бяха разработени и публикувани и редица други форми на представяне на необходимата за обучението и подготовката информация - и в тесния смисъл на думата - като помощни средства за обогатяване на получаваната информация, и в широкия смисъл на думата - като начин да се демонстрира засиленият интерес към европейската проблематика под формата на самостоятелни и колективни проучвания на представители на академичните и научноизследователските звена най-вече в столицата. Сред най-значимите от тях са следните разнообразни публикации:

- **Речници** - Азбука на европейската интеграция. Английско-френско-български речник... (1997); Азбука на европейската интеграция. Българо-английско-френски речник... (2001) и др.
- **Справочници** - Европейски програми. Справочник. Информационен център на ЕС... (2003); Европа в Интернет. Справочник. Информационен център на ЕС... (2003); Европа и Европейският съюз. Кратък

справочник с географски карти... (2007); Европейски програми 2007-2013. Справочник. Представителство на ЕК в България... (2008); Европейска документация. Справочник. Представителство на ЕК в България... (2008) и др.

- **Ръководства** - Калин Томов и колектив. Ръководство за участие в работата на институциите на Европейския съюз... (2007) и др.
- **Монографии** - Марин Петров. Към обединена Европа на науката и технологиите... (1992); Велко Маринов. Към нова стопанска архитектура в Европа... (1993); Красимир Николов. От Хага до Амстердам. Политическата интеграция в Западна Европа и... (1998); Велко Маринов. Регионална икономическа интеграция... (1999); Димитър Хаджиниколов. Външнотърговски аспекти на интеграцията... (2000); Юлия Захариева, Ингрид Шикова, Красимир Николов. Европейският съюз. История. Институции. Политики... (2002, 2004); Ваня Иванова. Предизвикателствата на еврото... (2004); Калоян Симеонов. Ползи и разходи за България от членството в Европейския съюз... (2005); Емилия Георгиева. Институциите на ЕС... (2010); Екатерина Карамфилова. България - член на Европейския съюз: институционален (авто)портрет... (2012); Калоян Симеонов. Косово - поглед към бъдещето... (2012); Калоян Симеонов. Регулиране на финансовите пазари в Европейския съюз... (2014) и др.
- **Научни изследвания** - Приобщаването на България към Европейския съюз. Политически, икономически и правни проблеми. Отговорен редактор Татяна Хубенова... (1996); Икономиката на България и Европейският съюз. Предприсъединителен период. Отговорен редактор Иван Ангелов... (2001); Икономиката на България и Европейският съюз. Догонващо икономическо развитие - стратегия и реалности. Отговорен редактор Иван Ангелов... (2006) и др.
- **Сборник с лекции** - Основното за Европейския съюз. Под общата редакция на проф. Пенка Караиванова... (1998) и др.
- **Сборник със студии** - Георги Димитров. Европейски цивилизационен процес... (2012) и др.
- **Сборник с есета** - Емил Попов. Сто есета за Европа... (2006) и др.
- **Други** (в т.ч. „Бюлетин Европа“, специализирани издания с европейска насоченост и др.).

Извън посочените, за успешната подготовка на висококвалифицирани кадри в областта на европеистиката, безспорно значение имат и публи-

куваните още през 1997 г. от Центъра за европейски изследвания „Основни договори на Европейския съюз“ в два тома и от издателство „Нова звезда“ (2003) под същото заглавие („Основни договори на Европейския съюз“), но в един том. Не могат да бъдат изброени десетките сборници с доклади от конференции, посветени на конкретни проблеми от европейската проблематика, в т.ч. и на мястото на България (в пред- и след-присъединителния период), както по отношение на Европейския съюз, така и на всички други европейски икономически и политически, както и евроатлантически структури в сферата на отбраната и сигурността. Специално внимание заслужават още защитените дисертационни трудове и авторитетни научни и научно-популярни статии у нас и в чужбина, чрез които европейската проблематика беше подложена на още по-детайлен анализ, а техните автори записаха имената си сред пионерите на българската научна и научно-популярна литература по европеистика.

И накрая, сериозно внимание следва да се отдели на възможността използваната за нуждите на обучението по европеистика в българските висши учебни заведения учебна литература да се пригоди или създаде специална такава за нуждите и на други таргетни групи в обществото, между които политици, анализатори, журналисти и други. Три са констатациите в това отношение, които, от една страна, не подлежат на дискусия, а от друга - чакат своя бърз и категоричен отговор:

На първо място, забелязва се, за огромно съжаление, че 7 години след присъединяването на България към ЕС все още има политици и немалко журналисти, които не познават основни категории, процеси и тенденции в областта на европеистиката. Едва ли е нужно да се привеждат конкретни примери, за да се докаже, че това не само е така, но и че е налице и липса на желание те да усъвършенстват специалната си подготовка и да бъдат на висотата на очакванията на обществото.

На второ място, не подлежи на съмнение, че именно от средите на академичната наука трябва да се направят и съответните опити за промяна в това отношение, като не се забравя, разбира се, че и в тези среди нерядко се натъкваме на случаи на нисък морал. Често ставаме свидетели на „нови“ издания в стил „copy paste“ от старите без необходимата актуализация; на желание да се пише без необходимата подготовка и компетентност; на стремежа да се подценява или пък надценява аудиторията, за която е предназначено едно научно изследване, и формата, в която е поднесено.

На трето място, следва да се държи сметка и полагат специални грижи за фактологическата коректност и точност и на разпространяваната в ин-

тернет пространството информация по европейската проблематика, тъй като при съвременните комуникации много често потребителите се насочват за по-бързо до такава, без да се замислят дали тя е достатъчно достоверна, актуална и прецизирана. Именно наша в тази връзка е отговорността да следим за „чистотата“ на това, което се разпространява и съответно да алармираме заинтересованите институции. За съжаление обаче и тук немало от нас проявяват „аристократизъм“, смятайки, че някой друг трябва да свърши работата по създаването на предпоставки за демонстрация на висок научен морал и отговорност пред нашите по-млади колеги, студентите и всички останали потребители на информация от кръга на европеистиката.

В заключение, учебната литература (и на хартиен, и на електронен носител) е само един от многото фактори за успешна подготовка, вкл. и в областта на европейската проблематика. Като имаме предвид, че при една по-голяма детайлизация анкетираният от нас студент поставят на първо място учебниците (след това лекциите, интернет и накрая други учебни материали на хартиен носител), то несъмнено следва да си дадем сметка, че в бъдеще нашите усилия трябва да се насочат именно в тази посока. Всеки, който е писал учебници, знае, че това е трудна и неблагодарна работа, но плодовете от нейното осъществяване дават най-добри резултати. В това отношение особено много биха могли да помогнат образователни програми (като „Жан Моне“, например), с финансовата помощ на които тези учебници могат не само да бъдат издадени, но и предоставени безвъзмездно на нашия основен потребител - студентската аудитория.¹

⁵ Авторът има три проекта „Жан Моне“, със средства от единия от които („Жан Моне катедра“) през 2008 г. в УНСС - София, бяха разпространени безплатно 1400 учебника по дисциплината „Европейска интеграция“.